

ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НАН УКРАЇНИ

БЕЛКОВА АЛІНА ОЛЕГІВНА

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ
ЛЮДИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ
У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
АСПЕКТИ**

Монографія

ЮРІНКОН ІНТЕР
Київ–2026

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України
(протокол № 6 від 27 травня 2026 року)*

Рецензенти:

Бичкова Світлана Сергіївна, головний науковий співробітник відділу приватного права та процесу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Калакура Віктор Ярославович, завідувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, професор.

Белікова А. О.

Б43 Виконання рішень Європейського суду з прав людини проти України у сімейних справах: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 252 с.

ISBN 978-617-8799-01-4

У монографії досліджено особливості процедури виконання рішень міжнародної судової інституції — Європейського суду з прав людини у сімейних справах з виокремленням їх категорій, виплати справедливої сатисфакції як вжиття заходів індивідуального характеру, встановлення особливостей перегляду рішень Верховним Судом як вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, вжиття заходів загального характеру як результат виконання рішень Євросуду та дотримання національними судами принципу «найкращих інтересів дитини» крізь призму рішень ЄСПЛ під час перегляду справ, що стосуються дитини. Розглянуто вітчизняні підходи й практику європейських країн щодо розуміння процедури виконання рішень ЄСПЛ.

Особлива практична цінність роботи полягає у проведеному автором аналізі рішень ЄСПЛ та національних судів у процесі виконання рішень ЄСПЛ, а також застосування практики Євросуду при розгляді сімейних спорів.

УДК 341.231.14:347.6(477)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
---------------------------------	---

ПЕРЕДМОВА.....	6
----------------	---

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття сімейних справ та їх категорії в контексті практики ЄСПЛ.....	14
1.2. Співвідношення процедури виконання рішень національних судів та рішень ЄСПЛ у сімейних справах ...	69
1.3. Особливості виконавчого провадження при виконанні рішень ЄСПЛ у справах проти України та провідна роль органу представництва у процесі виконання цих рішень	91

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ

2.1. Справедлива сатисфакція як особливий механізм захисту прав заявників у сімейних справах.....	114
2.2. Вжиття додаткових заходів індивідуального характеру як перегляд за виключними обставинами остаточного рішення національного суду	134
2.3. Вжиття заходів загального характеру при виконанні рішень ЄСПЛ у сімейних справах	150

**РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ
ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ**

3.1. Принцип «найкращих інтересів дитини» при перегляді рішень національних судів у контексті виконання рішень ЄСПЛ проти України у сімейних справах.....	168
3.2. Дотримання національними судами принципу «найкращих інтересів дитини» крізь призму рішень ЄСПЛ під час перегляду справ, що стосуються дитини, як практичний аспект виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ.....	183
ПІСЛЯМОВА	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ, Євросуд, Європейський суд, Суд — Європейський суд з прав людини;

ЄКПЛ, Європейська конвенція, Конвенція — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;

ЦК України — Цивільний кодекс України;

ЦПК України — Цивільний процесуальний кодекс України;

СК України — Сімейний кодекс України.

ПЕРЕДМОВА

Конституція України закріплює за кожним право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звернення щодо захисту своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ, зокрема — до Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Євросуд, Суд). Обов'язкове виконання державою остаточного рішення ЄСПЛ, у яких вона є стороною, є невід'ємною складовою поновлення порушеного права потерпілої особи та одним із міжнародних зобов'язань України.

Європейський суд з прав людини — одна з міжнародних судових установ, до якої звертаються громадяни України за захистом порушених прав як до гаранта дотримання прав людини, проголошених Європейською конвенцією.

17 липня 1997 року, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 року), Україна зобов'язалася виконувати остаточні рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких справах, в яких вона є стороною.

Враховуючи положення ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішення ЄСПЛ є обов'язковими для їх виконання державами — учасниками Конвенції лише в тих справах, де вони є сторонами. Конвенційні принципи віднайшли свої втілення у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», основною тезою якого проходить виконання рішень ЄСПЛ, оскільки це є важливим елементом контрольного механізму Європейської конвенції та сприяє Україні на шляху досягнення мети верховенства права.

ЄСПЛ, як судовий орган міжнародної юрисдикції, протягом багатьох років помітно привертає увагу широкого кола правозахисників, юристів та науковців. Рішення Євросуду мають пріоритетне значення для захисту прав людини та верховенства права, що вагомо впливає на імідж країни як правової і демократичної держави.

Україна повинна не лише визнавати юрисдикцію ЄСПЛ, а й створювати належні умови для своєчасного та повного виконання його рішень. Власне, проблема їх виконання триває роками та є доволі глибокою, що стає викликом усій системі захисту прав людини, побудованій на основі Європейської конвенції. На цьому неодноразово наголошували Рада Європи, Уряд України, фахівці та науковці. Зокрема, тривала не виплата справедливої сатисфакції та

незабезпечення її відшкодування, наявність повторювальних порушень прав людини, що призводить до подання заяв до ЄСПЛ й винесення нових рішень.

Яскравим прикладом тривалого невиконання рішень національних судів та загострення цієї проблеми стали пілотні рішення у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Бурмич та інші проти України» тощо. В цих рішеннях ЄСПЛ неодноразово підкреслює такі проблеми, як тривале невиконання остаточних рішень національних судів та відсутність на національному рівні ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим.

Застосування процедури «пілотного» рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України й прийняття резолюцій Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо виконання Україною рішень ЄСПЛ ставить перед сучасною наукою завдання з вдосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини у сімейних справах.

ЄСПЛ розглядає різні категорії справ, де існують порушення конвенційних прав людини, серед них — «сімейні» справи, які підпадають під порушення приписів статті 8 Європейської конвенції. У практиці ЄСПЛ основу «сімейних» справ становить сімейне життя як існування широкого кола прав й обов'язків подружжя, а також батьків щодо здійснення своїх батьківських прав і обов'язків відносно неповнолітніх дітей.

Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини є специфічним та за своїм правовим значенням істотно відрізняється і від виконання рішень національних судів, і від виконання рішень цієї міжнародної юрисдикції іноземними країнами. Водночас це доволі тривалий і складний процес для стягувача та органів державної влади через відсутність продуктивної взаємодії між органами, від яких залежить своєчасне виконання судового рішення. Тому виникає необхідність приділити значну увагу вдосконаленню наявної процедури їх виконання з урахуванням досвіду європейських країн, у результаті якої може бути поліпшений механізм відшкодування справедливої сатисфакції.

З огляду на зарубіжний досвід варто підкреслити, що в багатьох європейських країнах відповідальними органами за здійснення відшкодування справедливої сатисфакції є урядові або аналогічні за компетенцією органи. Наприклад, у Португалії та Литві таким урядовим органом є Міністерство юстиції, Естонії і

Німеччині — Міністерство фінансів, Італії — Міністерство економіки тощо. До такого типу європейських країн належить і Болгарія.

Процедура виконання рішень ЄСПЛ проти України у сімейних справах передбачена Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», провідну роль у якій відіграє орган представництва. Стисло підкреслимо роль органу представництва у цій процедурі: протягом 10 днів від дня отримання повідомлення ЄСПЛ про набуття рішенням статусу остаточного надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування та надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення ЄСПЛ; надалі державна виконавча служба упродовж 10 днів з дня надходження документів відкриває виконавче провадження; протягом одного місяця від дня відкриття виконавчого провадження за цим рішенням орган представництва надсилає до Державної казначейської служби постанову про відкриття виконавчого провадження та відповідні документи, яка упродовж 10 днів від дня їх отримання здійснює списання коштів на банківський рахунок стягувача; про списання суми відшкодування казначейська служба повідомляє державну виконавчу службу; фактичний процес виконання рішення ЄСПЛ завершується винесенням державним виконавцем постанови про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання коштів, про що офіційно повідомляється орган представництва. Загальний строк виплати стягувачеві відшкодування (справедливої сатисфакції) становить 3 місяці з моменту набуття рішенням ЄСПЛ статусу остаточного або у строк, передбачений рішенням ЄСПЛ.

Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виконанням рішень Європейського суду у справах щодо України є: *виплата відшкодування*, присудженого Європейським судом (справедливої сатисфакції), яка є складовою частиною заходів індивідуального характеру; *вжиття додаткових заходів індивідуального характеру*, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, тобто — на відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). Це відбувається шляхом повторного розгляду справи судом, включно з відновленням провадження у справі або повторного розгляду справи

адміністративним органом; *вжиття заходів загального характеру*, що відбувається з метою: забезпечення додержання державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушення яких встановлено в рішенні Європейського суду; усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення; усунення підстави для надходження до ЄСПЛ аналогічних заяв проти України у майбутньому. Такими заходами загального характеру є: внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування.

Як зазначено у звіті Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2024 рік, станом на 31.12.2024 Україна посідала третє місце серед держав — членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді в Європейському суді. Протягом 2024 року до Європейського суду надійшло загалом 60 350 справ проти держав — сторін Конвенції, з них 7700 справ — проти України, що становить 12,7% від загальної кількості справ. Скарги заявників на порушення статей Конвенції, які надходили на опрацювання у 2024 році, стосувались, зокрема, системних та структурних проблем, констатованих Європейським судом у низці рішень проти України, серед яких — надмірна тривалість проваджень у цивільних і кримінальних справах; невиконання або тривале виконання рішень національних судів та інше.

Після розгляду справ з урахуванням позицій Уряду Європейським судом було зобов'язано Україну сплатити приблизно 122,3 млн гривень. У 2024 році (за словами Уповноваженого ЄСПЛ) на здійснення платежів, пов'язаних із вжиттям заходів на виконання рішень Європейського суду, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, з державного бюджету України було сплачено кошти у сумі майже 78 млн гривень.

На розв'язання проблеми невиконання рішень судів в Україні розроблена та прийнята у вересні 2020 року Національна стратегія, яка спрямована на підвищення ефективності виконання судових рішень шляхом удосконалення правових засобів захисту, зменшення кількості невиконаних справ, погашення боргів та зниження кількості звернень до ЄСПЛ.

Проте, незважаючи на прийняті Україною кроки на шляху щодо виконання рішень ЄСПЛ, перед сучасною наукою постає завдання з вдосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини у цивільних, і зокрема, сімейних справах.

Водночас, враховуючи складну ситуацію у державі й величезні виклики, з якими наразі стикається Україна, питання щодо невиконання рішень ЄСПЛ досі залишається у полі зору європейських інституцій.

Враховуючи зарубіжний досвід, варто підкреслити, що в багатьох європейських країнах відповідальними органами за здійснення відшкодування справедливої сатисфакції є урядові або аналогічні за компетенцією органи (наприклад, Міністерство юстиції, Міністерство фінансів чи економіки). Запровадження європейськими країнами механізму виконавчої процедури саме через урядові органи дає змогу віднайти аналогічну національну модель виконання рішень цієї міжнародної судової інституції крізь призму удосконалення існуючих функцій органу представництва (Секретаріату Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини Міністерства юстиції України), що забезпечить послідовність, координованість та ефективність виконання цих рішень шляхом зміни законодавчих підходів щодо виконавчої процедури.

Вищенаведені обставини надають обраній тематиці безсумнівної актуальності щодо дослідження теоретичних й практичних аспектів виконання рішень Європейського суду з прав людини у сімейних справах, що є теоретично та практично назрілим, а монографічному дослідженню — науково-практичної значимості і новизни.

Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних правознавців, таких як: І. С. Апалькова, С. Р. Асірян, О. О. Барабаш, Н. Є. Блажівська, М. В. Бориславська, М. П. Вавринчук, М. З. Вовк, О. Гаврилюк, С. П. Головатий, В. В. Гончаров, І. В. Глущенко, П. Гуйван, І. Ю. Дір, Т. І. Дудаш, В. А. Загородній, І. П. Іванець, О. Ю. Кайдаш, Н. В. Камінська, І. В. Караман, Д. В. Кравчук, В. В. Козіна, Є. Д. Копельців-Левицька, У. З. Корущ, О. О. Кочура, Л. А. Олійник, В. П. Паліюк, П. М. Синицин, О. І. Соболев, С. А. Солоткий, В. В. Тильчик, С. Є. Федик, Г. Ю. Юдківська, О. Явор та інші.

Практика ЄСПЛ досліджувалася протягом багатьох років вченими різних напрямів правничої науки. Серед дисертаційних досліджень доцільно відзначити праці таких вчених, як: К. В. Андріанов, О. Буткевич, В. А. Ватрас, О. Ю. Гарасимів, І. Ю. Дір, Д. О. Дика, В. А. Завгородній, Г. Ю. Нечипорук, Л. В. Пастухова, І. Є. Ревуцька, П. М. Синицин, С. А. Солоткий, О. В. Ступак, Д. М. Супрун, В. Й. Чорний, А. А. Чубенко, С. Є. Федик, О. Явор та інші.

Варто зауважити, що вагомий внесок у розвиток науки приватного права у контексті практики ЄСПЛ здійснили у своїх працях вчені: І. Ю. Ліщина «Застосування Конвенції про захист прав людини і основних свобод та практики ЄСПЛ при захисті майнових прав в Україні» (2008), С. І. Бурденюк «Захист права власності в аспекті практики ЄСПЛ» (2012), С. П. Матвеев «Принцип автономності тлумачення у сфері особистих і майнових відносин в рішеннях Європейського суду з прав людини» (2014), О. В. Дроздова «Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті практики ЄСПЛ» (2015), М. М. Слабан «Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект)» (2017), Н. Є. Блажівська «Теоретико-методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав» (2020) та інші.

Водночас, незважаючи на попередньо проведені дослідження практики ЄСПЛ у різних сферах юридичної науки, досі залишається малодослідженим питання щодо комплексного підходу до науково-практичної проблематики виконання рішень ЄСПЛ проти України у сімейних справах.

Праця складається з трьох розділів, розділених на вісім підрозділів, у яких приділено увагу дослідженню особливостей процедури виконання рішень міжнародної судової інституції — Європейського суду з прав людини у сімейних справах з виокремленням їх категорій, встановленням особливостей перегляду рішень Верховним Судом як вжиття додаткових заходів індивідуального характеру та завершується забезпеченням дотримання національними судами принципу «найкращих інтересів дитини» крізь призму рішень ЄСПЛ під час перегляду справ, що стосуються дитини, як практичний аспект виконання рішень і застосування практики ЄСПЛ.

Ця монографія є опублікуванням автором основних результатів його дисертаційного дослідження, виконаного в Інституті правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України.

Сподіваємось, що викладений у монографії матеріал, як і інші результати наукових досліджень, які пов'язані з виконанням рішень Європейського суду з прав людини проти України у сімейних справах, сприятиме подальшому розвитку приватного права у світлі сучасних процесів оновлення цивільного процесуального законодавства України та відповідного наближення його до європейських стандартів.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття сімейних справ та їх категорії в контексті практики ЄСПЛ

Європейський суд з прав людини — одна з міжнародних судових установ, до якої звертаються громадяни України за захистом порушених прав як до гаранта дотримання прав людини, проголошених Європейською конвенцією.

Важливою передумовою ефективності Конвенції про захист прав і основних свобод людини є наявність чіткого механізму реалізації її норм. Основу такого механізму становить міжнародний судовий орган — Європейський суд з прав людини¹.

У вітчизняній науці багато уваги приділяється ролі та практиці Європейського суду з прав людини. Звісно, це зумовлено різними чинниками, серед яких переважне значення має виконання рішень цієї міжнародної судової інституції та особливості її виконавчої процедури.

У цьому структурному підрозділі досліджено питання, пов'язані з поняттям «сім'я» у сімейному праві України; розумінням судової справи, її різновиду — цивільної справи та категорії спору — сімейної справи; класифікацією відносин, які охоплюються поняттям «сімейного життя» у практиці ЄСПЛ.

Протягом багатьох років діяльність ЄСПЛ досліджувалася в різних аспектах такими науковцями, як: І. С. Апалькова, С. Р. Асірян, О. В. Базов, О. О. Барабаш, М. В. Бориславська, М. З. Вовк, О. Гаврилюк, С. П. Головатий, В. В. Гончаров, П. Гуйван, І. Ю. Дір, Т. І. Дудаш, І. П. Іванець, О. Ю. Кайдаш, В. А. Капустинський, Є. Д. Копельців-Левицька, О. О. Кочура, У. З. Коруч, І. Ю. Кретьова, В. П. Паліюк, О. І. Соболев, С. А. Солоткий, С. Є. Федик, Г. Ю. Юдківська, О. Явор та інші.

Практика Європейського суду помітно привертає увагу українських вчених-правників, серед дисертаційних досліджень яких варто відзначити праці Н. Є. Блажівської, В. А. Ватраса, О. Ю. Гарасимів, О. В. Дроздової, В. А. Завгороднього, І. Ю. Ліщини, Л. В. Пастухової, Г. Ю. Нечипорук, І. Є. Ревуцької, П. М. Синицина, М. М. Слабан, Д. М. Супрун та інших.

Так, В. А. Ватрас у своєму дослідженні визнає ЄСПЛ «вищим судовим органом, незалежним від правових систем тих країн, які

¹ Андріанов К. В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. С. 10. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124043438> (дата звернення: 10.05.2026).

підписали Європейську Конвенцію з прав людини й основних свобод. Рішення цього суду з конкретних справ містять нові правоположення, що визнаються країнами-учасниками, в тому числі Україною, як судовий прецедент, що є обов'язковим для кожної з них»².

Підкреслюючи вагому роль Європейського суду з прав людини у сучасній міжнародній системі захисту прав людини, Д. М. Супрун вказує, що він «є унікальним міжнародним юрисдикційним органом, оскільки, на відміну від класичного міжнародного суду в сфері прав людини, право на звернення до нього не тільки є відкритим в тому числі для індивідів, але й не обумовлюється необхідністю висловлення на це згоди відповідної держави-відповідача...»³.

Результатом вирішення ЄСПЛ справи є судові рішення, що має ефективну юрисдикційну силу. З цього огляду слушною є позиція Л. В. Пастухової, яка пропонує «визначати поняття ефективності рішень Суду як ступінь їх реального впливу на виконання державами-відповідачами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї». З позиції вченого, «безпосередніми цілями його рішень є: 1) відновлення порушених прав людини; 2) усунення перешкод на шляху реалізації людиною своїх прав. Вони і виступають критеріями оцінки ефективності рішень Суду»⁴.

Дослідниця О. Ю. Гарасимів вважає, що «рішення ЄСПЛ є формою виразу правоположень, за допомогою яких здійснюється тлумачення Конвенції»⁵.

² Ватрас В. А. Джерела сімейного права : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.03. Тернопіль, 2020. С. 407. URL: <https://api.dspace.wnu.edu.ua/api/core/bitstreams/47c952e7-edbb-4bec-8690-e331cd7bdabf/content> (дата звернення: 10.05.2026).

³ Супрун Д. М. Організаційно-правові засади та юрисдикційні основи діяльності Європейського суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. С. 6–7. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124029618> (дата звернення: 20.01.2025).

⁴ Пастухова Л. В. Ефективність міжнародно-правових засобів забезпечення реалізації Конвенції про захист прав і основних свобод людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. С. 9. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000229294> (дата звернення: 20.01.2025).

⁵ Гарасимів О. Ю. Вплив практики Європейського суду з прав людини на вдосконалення правозахисного законодавства в Україні (загальнотеоретичний аспект) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.01. Львів, 2020. С. 47. URL: <https://library.dmed.org.ua/index.php?newsid=3079> (дата звернення: 10.05.2026).

К. В. Андріанов зауважує, що «у своїх рішеннях Суд «пристосовує» відповідні конвенційні положення до умов конкретної ситуації з урахуванням аналізу загальних тенденцій розвитку режиму захисту прав людини на всьому європейському континенті. Рішення Суду відображають певні загальноєвропейські стандарти захисту прав людини як принципи політико-правового характеру, зміст яких з часом може суттєво змінюватись в залежності від об'єктивних умов реалізації Конвенції»⁶.

За результатами дослідження П. М. Синицина «рішення ЄСПЛ за своїм змістом становлять стандарт вирішення певної правової ситуації шляхом накладення на неї ціннісних орієнтирів права»⁷.

Розкриваючи інтерпретацію терміна «рішення» у практиці ЄСПЛ, В. А. Завгородній у своєму дослідженні визначає його розуміння «у двох значеннях, а саме: 1) як свідомий та вольовий акт Страсбурзького суду, що передбачає дію, яка здійснюється ним в межах визначеної юрисдикції; 2) як правовий акт Суду Ради Європи, який зумовлює юридичні наслідки та має різну юридичну форму (ухвали, постанови, консультативні висновки). А отже, рішення ЄСПЛ — це видове поняття, що відображає усі можливі результати волевиявлення Суду Ради Європи та за своїм обсягом є ширшим за інші згадані нами категорії»⁸.

С. Є. Федиком встановлено, що «юридична природа рішень Євросуду та правове забезпечення їх виконання не є однозначними і залежать від рівня імплементації Конвенції у національне законодавство держав — учасниць Ради Європи. Разом з тим, ці рішення є вагомим джерелом приведення національного законодавства

⁶ Андріанов К. В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. С. 10. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124043438> (дата звернення: 10.05.2026).

⁷ Синицин П. М. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду в Україні в контексті рішень Європейського суду з прав людини : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : спец. 081. Одеса, 2021. С. 146. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16116> (дата звернення: 20.01.2025).

⁸ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз) : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.01. Дніпро, 2021. С. 122. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/11/1/d.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).

держав-учасниць у відповідність із європейськими стандартами захисту прав людини»⁹.

Проголошуючи принцип обов'язковості виконання рішень Євросуду, вчений Н. Є. Блажівська вважає, що «де-юре рішення ЄСПЛ є обов'язковим до виконання лише для конкретного адресата — держави-учасниці, стосовно якої його було винесено»¹⁰.

Питання проблематики невиконання рішень ЄСПЛ окреслені у дослідженні І. Ю. Дір. На її погляд, основними проблемами у сфері захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи є: невиконання окремих рішень Європейського суду з прав людини; відсутність ефективного механізму відшкодування шкоди, заподіяної громадянам внаслідок неправомірних дій чи іншого неналежного виконання своїх обов'язків, що порушує громадянські права людини з боку державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування; відсутність механізму регресу за відповідними рішеннями ЄСПЛ щодо України стосовно державних службовців, працівників правоохоронних органів, інших посадових осіб та суддів, які порушили громадянські чи інші права людини; недосконала система захисту прав людини в Україні¹¹.

Окремі питання щодо механізму реалізації права на виконання рішень Євросуду досліджувала Г. Ю. Нечипорук. Дослідниця підкреслила «необхідність вирішення масштабних та комплексних за своєю сутністю проблем виконання рішень Європейського суду з прав людини та наявності ефективного національного засобу юридичного захисту. Суб'єктом, який має забезпечити ефективність

⁹ Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. С. 12. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20081124031651> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁰ Блажівська Н. Є. Теоретико-методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.03. Київ, 2020. С. 74. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/452a3053-c68c-47d1-bd3f-123238ec11ce/content> (дата звернення: 10.05.2026).

¹¹ Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2017. С. 17. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/4.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).

організаційно-правового механізму реалізації права на виконання рішення Європейського суду з прав людини є держава»¹².

За результатами дослідження В. А. Капустинського сформульовано низку важливих висновків, серед яких: слід контролювати дотримання всіх рішень ЄСПЛ і не допускати порушень із тих питань, щодо яких судом стосовно України вже були винесені рішення¹³.

Досліджуючи правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя, М. М. Слабан систематизувала різновиди правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя¹⁴.

Аналізуючи наукові дослідження вчених в обраній сфері, варто зауважити, що ними зроблено значний вклад у вітчизняну юридичну науку. Втім, попри великий обсяг наукових праць з питань виконання рішень ЄСПЛ проблематика їх виконання саме у сімейних справах проти України досі малодосліджена.

Беззаперечно, Європейський суд з прав людини та його рішення відіграють вагому роль у міжнародній системі захисту прав людини, проголошених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Європейська конвенція, Конвенція) від 4 листопада 1950 року¹⁵, що була ратифікована Україною в 1997 році Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року¹⁶.

¹² Нечипорук Г. Ю. Конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини та механізм реалізації права на виконання його рішень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. С. 10. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/22721> (дата звернення: 10.05.2026).

¹³ Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2017. С. 16. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/4.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).

¹⁴ Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.01. Львів, 2017. С. 117. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-29.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: зі змін. і допов. : міжнародний документ від 4 листопада 1950 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 21.01.2025).

¹⁶ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.10.2025).